

СТЕФАН ГЕЧЕВ ЕВРОПЕЕЦЪТ

Лора Трубецкой
Сорбоната, Париж

В Париж, където се запознах с него в началото на 70-те години, Стефан Гечев беше като у дома си, като това „у дома си“ се отнасяше както за френския език, така и за френската култура. Тази голяма близост произтичаше още от времето на детството му, когато е учили в престижния лицей „Людовик Велики“ в самия Латински квартал. Тя остана незасегната от времето, напротив – обновяваща се постоянно. Малко е да се каже, че Стефан Гечев говореше добре френски – френската култура живееше в думите му, пълни с хумор, с финес, в които бяха вплетени повече или по-малко пародийни цитати, игра на думи – всичко това изказано с естествен тон и оживление, които изключваха всяка какъв педантизъм. По естество любознателен към хората и нещата, той ги оглеждаше с погледа на художник, който знае да съзира детайли. Разказът за неговите разходки по улиците беше толкова увлекателен, колкото неговите спомени за Атон, колкото и неговите размишления за светлината при импресионистите и в съвременната физика. В едно от своите стихотворения, озаглавено „За древните неща“, той пише, че докато пред стените на Троя всички гледат как се бият Хектор и Ахил, само Одисей вижда появилото се дървено конче „шарено, весело, на колелца“, защото само той отделя „внимание на малките незначителни неща“¹. По свой начин Стефан Гечев беше Одисей в Париж, способен да види неща,

¹ Цитираното стихотворение от Стефан Гечев е:

ЗА ДРЕВНИТЕ НЕЩА

*Хектор и Ахил се биеха на живот и смърт под огромните стени на Троя.
Гледаха ги гърците от корабите край морето*

привидно незначителни. И като Одисей той бе пътувал много и знаеше как да съживи света в разказите си.

През 70-те години, в течението на нашите срещи, било в Париж, било в София, за мен неговото творчество се сливаше с личността му и изразът им беше неговият френски език. Отначало по този начин открих стихотворенията на неговия сборник „Бележник“, които той сякаш току-що беше написал на масата на някое парижко кафене. Първото стихотворение, което чух бе:

НИЩО НЕ СВЪРШВА

*Тази огромна черна катедрала
служи сега за дом
на една жълта пеперуда.*

Неговите кратки стихотворения чудесно се претворяваха на френски, оставайки съвършено оригинални. В една друга гама „бате Стефан“, както му беше приятно да го наричаме, разказващ някои от своите новели, именно „Осъденият на сеньора“. Той беше роден разказващ, съчетаващ възхитително ефектния момент на непринудения тон на разговора и чувствахме как в начина му на изразяване се срещат традицията на романтичния разказ и модерните страниности от века на Кафка.

Впоследствие на преден план излезе двойното начинание, кое то той носеше в сърцето си: неговия превод на „Песните на Малдорор“ от Лотреамон и неговата антология на френските сюрреалисти. И едното, и другото представляваха огромен труд, който тогава, в началото, изглеждаше като бутилка, хвърлена да пътува в морето, като залог спрямо бъдещето, привидно нереалистичен, ала в крайна сметка – спечелен залог. „Старият океан с кристални

и троянците, застанали най-горе на стените.

*Изведнъж до тях дотича дървеното конче,
шарено, весело, на колелца.*

*Но те бяха толкова заети в боя,
че не го видяха, ни разбраха.*

*Затова пък го видя добре
Одисей.*

вълни“ бе готов да разпростира своя прибой в София заедно с всички пластове на френската култура, понесени в оригиналния текст на Лотреамон, защото Стефан Гечев притежаваше особеното умение да долови в тази амалгама, каквато е текстът на Лотреамон, класическата реторика, романтичния акцент, натуралистката жестокост и черния хумор. Амалгама, която, както обяснява в предговора си, Стефан Гечев се нае да пресъздаде на български, без да унифицира или опрости оригинала.

Но защо Лотреамон? Този избор бе свързан с другото голямо начинание – антологията на сюрреалистите, които бяха преоткрили „Песните на Малдорор“ и го считаха за свой предшественик. Така се очерта една съществена приемственост – приемствеността на модерната френска поезия, на която Стефан Гечев в своеето издание направи превъзходна панорама. Неговата антология не се задоволява да предложи само образци от една поетична школа, играла първостепенна роля във Франция между 20-те и 30-те години. Представяйки още онези, които сюрреалистите обявяваха за свои предтечи, или онези, за които сюрреализъмът бе само временен етап, Стефан Гечев очерта родствеността и разклоненията, съществуващи между наследниците на романтизма (Нервал, Маларме, Лотреамон, Рембо), и тъй различните съвременни поети като Превер, Деснос или Рьоне Шар.

Това коренно познанство с френската поезия, разбрана като приемственост, се виждаше в думите му, в разговорите, които водеше, в коментарите му. От това произтичаше едно особено виждане за нашата култура – виждане не откъслечно, а виждане концентрирано, изчистено от ефектите на модата, от извънлитературните намеси, от кавгите между различните крила. Той извеждаше собствено литературното измерение – свободата на Глагола. За моето поколение, родено след войната и склонно да възприема модерността като поредица от повече или по-малко осезаеми разриви, жълтата пеперуда в катедралата или голямото бяло цвете, говорещо с ветровете, носеха от София едно друго възприемане, способно да обедини възхищението към пищните заклинания на Лотреамон с възхищението към витражите от катедралата в

Шартр. Това е чувство за модерността, схванато не като като срив, а като потенциал за поетична свобода, който следва да се съхрани.

Стеван Гечев носеше със себе си спомена за друго пространство – това на предвоенна Европа, където София, Атина, Варшава, Братислава – градове, в които той бе живял и които бе обичал, представляваха едно културно цяло, където се бе роил сюрреализъмът.

Андре Брютон, главата на френските сюрреалисти, казваше, че това което го интересува, не е изгледът на времето (краткотрайните моди), а златото на времето – тоест неговата поетична същност. Стефан Гечев, чиято поезия е пронизана от темата за алхимията, не би отрекъл тази формула. Въпреки своето възхищение към Лотреамон, той не подхвани в своите произведения пародийната реторика на автора на „Малдорор“, а избра пътя на една сбитост, понякога близка до японското хайку. От нея произтичат някои от поетичните клонки при Стефан Гечев. Един ден, когато му говорих за Сен-Жон Перс, той ме погледна скептично и каза: „Сен-Жон Перс пише по усложнен начин за прости неща. Аз предпочитам обратното“.

Наистина, поетичната вселена на Стефан Гечев е съставена от прости и познати предмети, дори когато той описва една картина, като тази на Брюgel Стария, където Христос се въздига в славата си в съседство с голяма риба с шапка на главата, или когато извежда на сцената ангели и дяволи (в същност едни и същи същества, но в различни моменти). Но тази простота е изпълнена с беспокояща странност, както в стихотворението в проза „Смут“, описващо с лукав хумор трима слепци в гробище, както в стихотворението „Опал“ или с мистериозна дълбочина на стихотворението за рубина, с който:

...е купил дяволът
от Фауст – стария и мъдър алхимик –
един-единичък миг
на сладка смърт.

Такава мрежа образи създава пълтна и изчистена представа за сложността и крехкостта на човека. Образът е израз на тайнство, което внушава, отказвайки в същото време да вдигне булото на това тайнство. Така е в малкото стихотворение, наречено „Мистерия“, което свързва интереса към ирационалното с лаконизъм, защищаващ съществуването на загадката:

*Изплувах внезапно от съня си,
държейки с два пръста
три борови иглици.
Луната вече бе изгряла.*

Тази мистерия, това изследване на ирационалното идват от Нервал, романтичният предшественик на сюрреалистите, с едно стихотворение на когото искам да завърша. Не знаменитото стихотворение „El Desdichado“ („Несретникът“), което е запленило Стефан Гечев, когато е бил гимназист в Пловдив (един град от тази Европа, която се разпростира от Атлантика до Варна). Едно друго стихотворение – „Фантазия“ („Fantasie“), което той рецитираше с удоволствие по време на престоите си в Париж.

*Има мелодия, за която давам
и Росини, и Моцарт и Вебер.
Много стар припев, омагьосващ и мрачен,
който само за мен пази таен чар.*

*Всеки път, когато го чуя,
душата ми се подмладява с двеста години...
От Лудвиг XIII е. И вярвам, че съзирам
зелен хълм, жълтеещ от залеза.*

*Виждам тухлен замък с каменни ъгли,
стъклата му – с червеников отблъсък.
Прегърнат от паркове, а река
мие подножието му и тече между цветя.*

*Виждам дама на високия прозорец -
в древни дрехи, руса с черни очи.*

*Която може би в друго съществуване
среещах ... и за която си спомням!*

Превод от френски Георги Василев

Виждам дама на високия прозорец -
в древни дрехи, руза с черни очи.
Която може би в друго съществуване
среещах ... и за която си спомням!

ЦАРСТВОТО МУ НЕ БЕШЕ ОТ ТАЗИ ЗЕМЯ

Ванда Смоховска-Петрова

Институт за литература при БАН

Творчеството на Стефан Гечев се отличава с необикновено разнообразие, богатство на мотиви и проблеми, многостранност. Поезия, драми, романи, разкази, литературни есета, богата преводна литература. Това пищно богатство, което може само да ни радва и да буди възхищение, крие обаче в себе си една сериозна опасност. Ако не обхванем с поглед цялото творчество на писателя, ако се задоволим само с една част, избрана от нас по някакви съображения, рискуваме да не доловим неговата сърцевина, онези основни ценности, които той внесе в българската литература и в българския духовен живот. И наистина, като следях първите оценки и отзывы за делото на Стефан Гечев, появили се в българската преса, когато това беше вече възможно, забелязах тяхната едностраничност. Всички обърнаха внимание на онази отличителна черта на неговото творчество, която красноречиво говори за дълбоката европейска култура на автора, за неговите преки връзки с модернизма и постмодернизма, за неговата изключителна осведоменост за онова, което става в литературите на големите европейски страни. И това е напълно обяснимо и оправдано в наше време, когато с пълно право искаме да докажем, че не сме новодошли гости в Европа, че в нея българите винаги са били нещо повече – те създаваха нейната духовна култура, и то от много ранна епоха, заедно с другите християнски народи. Но увлечени от проучванията, продуктивни само от този аспект, да не се откажем от трудния в случая опит – да доловим в творчеството на

BRIEF BIBLIOGRAPHICAL FACTS...

- 1998   The mayor of Athens awarded him a gold medal from the Greek Union of the translators and interpreters for his entire translator's activity, which was a contribution to the recent Greek literature and culture.
- 2000   Stephan Albertov Gechev died on January 4 in Sofia.

Съдържание

<i>Професор д-р Лора Трубецкой</i> СТЕФАН ГЕЧЕВ ЕВРОПЕЕЦЪТ	5
<i>Ст.н.с. д-р Ванда Смоховска-Петрова</i> ЦАРСТВОТО МУ НЕ БЕШЕ ОТ ТАЗИ ЗЕМЯ	11
<i>Доцент д-р Младен Киселов</i> СТЕФАН ГЕЧЕВ – НЕИЗТРИВАЕМИЯТ	14
<i>Константина Гуляшка</i> ЩРИХ ОТ ПОРТРЕТА НА ЕДИН ЕРУДИТ	20
<i>Антония Каракостова</i> СРЕЩАТА НА СТЕФАН ГЕЧЕВ С НАРОДНИЯ ТЕАТЪР „ИВАН ВАЗОВ“	24
<i>Професор д-н Елка Константинова</i> КАК ГЕРОИТЕ НА СТЕФАН ГЕЧЕВ РАЗБИРАТ САМОПОЗНАНИЕТО (НАБЛЮДЕНИЯ НАД РАЗКАЗИТЕ ОТ КНИГАТА „ОСЪДЕНИЯТ НА СЕНЬОРА“)	40
<i>Ст.н.с. д-н Георги Василев</i> СВЕТОВНИ ПРОБЛЕМИ В ТВОРЧЕСТВОТО НА СТЕФАН ГЕЧЕВ	47
<i>Ст.н.с. д-р Викрен Чернокожев</i> СТЕФАН ГЕЧЕВ ИЛИ ИСТИНАТА ЗА СМЪРТТА НА ОРФЕЙ	58
<i>Доцент д-р Илия Пачев</i> ЖАНРОВИ ИНВЕНЦИИ В ЛИРИКАТА НА СТЕФАН ГЕЧЕВ	64
<i>Ст.н.с. д-р Румен Шивачев</i> ЛИРИЧЕСКИТЕ ПУЛСАЦИИ НА СТЕФАН ГЕЧЕВ	72

<i>Цветанка Еленкова</i>	
ЗА НЯКОИ НЕПУБЛИКУВАНИ СТИХОТВОРЕНИЯ ОТ СТЕФАН ГЕЧЕВ	85
<i>Христос Папуцакис</i>	
ЕДНА ИДЕЯ НА СТЕФАН ГЕЧЕВ – АНТОЛОГИЯ НА ПОЕЗИЯТА НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ	89
<i>Здравка Михайлова</i>	
ПРИСЪСТВIЕТО НА ТВОРЧЕСТВОТО НА СЕФЕРИС В БЪЛГАРИЯ	92
<i>Проф. д-р Славчо Иванов</i>	
ПОВЕСТВОВАНИЕ ЗА МАЛЦИНА. РОМАНИСТЪТ СТЕФАН ГЕЧЕВ	97
<i>Цеца Балевска</i>	
ИНТЕРТЕКСТУАЛНОСТ В ПОСЛЕДНИЯ РОМАН НА СТЕФАН ГЕЧЕВ	105
<i>Ст. н. с. д-р Емил Александров</i>	
ХИПОТЕЗАТА НА СТЕФАН ГЕЧЕВ ЗА ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР КАТО ДРУГО ЛИЦЕ НА ЦАР СИМЕОН	112
<i>Доцент д-р Димитър Ченешев</i>	
ОТ РАЗПЯТИЕТО ДО ВЪЗКРЕСЕНИЕТО	119
<i>Доцент д-р Милко Петров, ст.н.с. дфн Георги Василев</i>	
ПРОГЛЕЖДАНЕ НАД АПАТИЯТА	122
СТРАНИЦИ ОТ АРХИВА	
СЪЗДАДЕНИ СМЕ ДА ПРЕВЪРНЕМ ЗЕМЯТА	
В ДУХОВЕН РАЙ	130
В СВЕТА НА ГОЛЕМИТЕ БЪРЗИНИ	135
<i>Емил Басат</i>	
НЕЗАВЪРШЕНИ РАЗГОВОРИ СЪС СТЕФАН ГЕЧЕВ (Срещи с един български сюрреалист)	143
<i>Блага Димитрова</i>	
ТОЗИ, КОЙТО БЛАГОСЛАВЯ ХЛЯБА	175
<i>Георги Данашлов</i>	
УСМИВКАТА НА ПАН	180

